

SÜLEYMAN NAZİF'İN SAN'ATI
VE
ONA TESİR EDEN FAKTÖRLER

Doç. Dr. Önder GÖÇGÜN*

1869 yılı Ocak ayında doğan¹ Süleyman Nazîf; Diyarbakır'ın, birçok sanatkâr ve mütefekkir yetiştirmiş eski ve asil bir âilesine mensuptur. Bu durumunu, bizzat kendisi şöyle anlatır:

«Hâl-i nez'inde :

Ne mümkün dillere ol gamzedan bi-vehm ü bâk olmak
Şifâyâb olmayan bîmâra sıhhatdir helâk olmak

beytini inşâd ile son nefesini vermiş olan İsmail Fâmi Efendi -benim tâ-rih-i kamerî hisâbı ile- tam iki yüz otuz sekiz sene evvel vefat etmiş;

Mey-perest ol sâgar-ı âlem-nümâdan çok ne var
Aşka isti'dâdın olsun dil-rübâdan çok ne var

beytinin kâ'ili Mehmed Emirî Efendi, üç yüz sekiz sene evvel dünyâya gelmiş birer amm-i ekberdirler. Babamın, büyük pederimle O'nun babasının Türkçe şiirlerini yalnız Tezâkir-i Şu'arâ'da değil, bugünkü hâfızalarda bile dâima görüyorum. Vâlidemin cediti Akkoyunlu Devleti'nin en kuvvetli istinad-gâhı olan (Hindî) adlı bir Türk aşiretinin reisidir.»²

(*) Fen - Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü Öğretim Üyesi

1) Bu hususta, çeşitli kaynaklar 1870 tarihini kaydetmekte iseler de; muharrir, bizzat kendi eliyle yazdığı ve İbnülemin Mahmud Kemâl İnal'a gönderdiği mektubunda: «1285 senesi Şevval'inde tevellüd etdim (Kânun-ı Sâni 1869).» (Son Asır Türk Şairleri, İst. 1938 cüz: 6 s. 1118) demiştir.

Ayrıca, oğlu Said Nazif Bey'de bulunan hususî bir mektupta da aynı ifadeye tesadüf olunmaktadır.

2) Resimli Gazete, 11 Teşrin-i Evvel 1340 s. 5.

Bu itibarla, O'nun san'atkârlığının nirengi noktasını kanaatimizce her şeyden önce bu irsiyet özelliği teşkil eder. Zira, bilindiği gibi her san'atkârın yetişmesinde, mizacının ve san'at telâkkisinin teşekkülünde soyu, âile muhiti ve sosyal çevresi önemli birer faktördürler. Nitekim, daha yakın ecdâdına gelince de durum ayndır. Babası Said Paşa'nın dedesi, 18. yüzyılın «Mecmuâ-i Eş'ar» müellifi İbrahim Cehdî (1772-1808)'dir.³ Dedesi, Süleyman Nazîf de içinde :

**Çünkü bülbülsün gönül bir âşiyân lâzım sana
Bir gülün nahl-i cemâlinde mekân lâzım sana**

...

**Sen henüz nev-restesin bağ-ı ümidimde benim
Goncasın açılmağa hayli zemân lâzım sana**

**Şimdiden perverde eyle ol nihâl-i tâzeyi
Vakt-i pirîde NAZÎFA bir cevân lâzım sana**

gibi şiirlerin yer aldığı «Divânçe»'si olan santimantal çizgide bir san'atkârdır. İbrahim Cehdî'nin torunu, Süleyman Nazîf'in de oğlu olan babası Said Paşa ise; «Miratü'l-İber» adını taşıyan on cildlik Tarih kitabı, «Mizânü'l-Edeb», «Mir'at-i Sıhhat», «Hülâsa-i Mantık», «Tabsiratü'l-İnsan», «İlm-i Hesâb», «Diyarbakir Târihi» gibi eserleri bulunan ve devletin, milletin menfaatlerini, şahsî menfaatlerinden dâima ön plânda tutmayı başarmış, egoizme şiddetle sırt çevirmiş müstesna bir kimsedir. Onun için, «Divânçe-i Eş'âr»'ındaki Muhammes'inde:

**Sen usandırma eli, el de usandırmaz seni
Hilekârlık eyleme kimse dolandırmaz seni
Dest-i a'dâdan soğuk su içme, kandırmaz seni
Korkma düşmeden ki âteş olsa yandırmaz seni
Müstakim ol Hazret-i Allah utandırmaz seni**

...

**Halkı tahrîb eyleyüb kendini âbâd eyleme
Bu cihânda ev yapub ukbâyı berbâd eyleme
Nef'in için zâlim-i bî-rahme imdâd eyleme
Âlemi tenfir eden ahvâli mu'tâd eyleme
Müstakim ol Hazret-i Allah utandırmaz seni**

demekten kendini alamaz.

3) İbrahim Cehdî hk. bkz:

Ali Emiri, «Tezkire-i Şuarâ-yı Âmidî» cildi: I Dersaadet, Matbaa-i Âmidî. 1328 s. 161 - 162.

İşte, bütün bu irsî hususiyetleri beraberinde getiren Süleyman Nâzîf'in, san'atkârlığından daha tabîî birşey olamayacağı âşikardır. Hattâ, O da değerli bir şâir olan küçük kardeşi **Fâik Âli Bey**'in aldığı «**Ozansoy**» soyadı; topyekün âilenin şâirliğini dile getiren, veciz bir ifadedir. Geçenlerde kaybettiğimiz ve Süleyman Nazîf'in yeğeni, **Faik Âli Bey**'in de oğlu olan **Mûnis Fâik Ozansoy** da günümüzün popüler şâirlerindendi.

Önceleri, bilhassa şiir üslûbu itibariyle **Servet-i Fünûn**'cularla birlikte hareket ettiği için, Edebiyat tarihimizde **Edebiyat-i Cedide** grubu içerisinde mütâlâa edilen şairimiz; aslında dikkatle incelenecek olursa, gerek nazım gerekse nesir sahasında **Divân Edebiyatı**'ndan süzülerek gelen bir telâkki ile **Tanzimat Edebiyatı**'nın ve bilhassa **Nâmîk Kemâl Mektebi**'nin kuvvetli bir takipçisidir, devamıdır. Onun için, «**Vatancı ve milliyetçi bir san'atkâr olan Süleyman Nazîf, edebî şahsiyeti itibariyle Servet-i Fünûn'dan çok Tanzimat ekolüne mensuptur.**»⁴ O da, babasının **Nâmîk Kemâl**'e çok yaklaşan çizgisinden hemen hemen hiç ayrılmamıştır. Bununla birlikte, «**Süleyman Nazîf'in basmakalıp bir vatan edebiyatına düşmeyişinin başlıca sebebi, Servet-i Fünûn nesline mensup olması ve bu neslin estetik görüşlerini benimsemesidir.**»⁵

Kendisi üzerinde, babasının ve O'ndan hareketle **Nâmîk Kemâl**'in kuvvetli tesirini, şu şekilde nakleder :

«**Ne öğrendimse babamdan öğrendim. Vefâtından sonraki müktesebâtım da, O'nun bana vaktiyle göstermiş olduğu usûlün delâleti ile hâsıl olmuştur.**

Babam, tahrîr ve tettebbu'dan bir dakika hâlî kalmaz bir zât idi. O'nu taklid hevesi, beni tâ küçüklüğümde muharrir ve şâir olmağa sevketti. Pederim zevk-i hayâtı mütâlâa ve te'lîfden başka hiçbir şeyde bulmaz, bir ismet-i melekâneye sâhib idi.

On iki yaşımda ancak vardım. Pederim bir gün Nâmîk Kemâl Bey'in (Evrâk-ı Perişân)'ını vererek mukaddimesini cehren okumamı emretti ve hatâsız okuyuşum hoşuna giderek mükâfeten kitabı bana verdi. Evvelleri ekser yerlerini anlayamadığım (Evrâk-ı Perişân)'ı senelerce okudum. (...) Kemâl'in tarz-ı üslûbuna bayılırdım.»⁶

4) Nihad Sâmi Banarlı, «Resimli Türk Edebiyatı Tarihi» İst. 1970 cild: II s. 1044.

5) Prof. Dr. Mehmet Kaplan, «Şiir Tahlilleri» c. I İst. 1969 s. 121.

6) İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, «Son Asır Türk Şâirleri» İst. 1938 cüz: 6 s. 1119 - 1121.

İşte onun için; Nazîf'in, 1906'da Mısır'da neşrettiği «Gizli Figânlar» adlı ilk şiir mecmuasında yer alan ve memleketin o gün içinde bulunduğu kötü şartları dile getiren bazı şiirlerinin hem şekil ve hem de muhteva özellikleri itibariyle Nâmık Kemâl'in **direct** tesiriyle kaleme alındığını söyleyebiliriz. Aşağıdaki, «Ey Ebnâ-yı Vatan» isimli memleket çocuklarına hitabeden ve buram buram cesaret, mertlik, yiğitlik kokan «hamâsi - epique» şiiri bunlardan biridir :

İşte gül-zâr-ı vatan mahv oldu istibdâd ile
Bizden istimdâd eder her zerre bir feryâd ile
Geçmesin eyyâmımız bî-hûde istimdâd ile
Pençeleşmek muktazî gaddâr ile bî-dâd ile

Zulm ü istibdâd devri derd ü ye's eyyâmıdır
Arkadaşlar kan dökün kan dökmenin hengâmıdır

Arkadaşlar, kan dökün tâ cûşa gelsin kâinât
Lerze-bahş olsun cihâna bizdeki azm ü sebât
Zillete, ömre müreccâhdır şerefli bir memât
Ümmete lâzım değildir böyle efsürde hayât

Zulm ü istibdâd devri, derd ü ye's eyyâmıdır
Arkadaşlar, kan dökün kan dökmenin hengâmıdır

Her tarafda bir enîn-i dâimi cûşân iken
(Midhat)'ın evlâdına lâyük mü kayd-ı hıfz-ı ten
Bak şehid-i a'zâma yatmakta bî-kabr ü kefen
Böyle feryâd eyleyor şimdi civâr-ı Kâ'be'den

Zulm ü istibdâd devri, derd ü ye's eyyâmıdır
Arkadaşlar, kan dökün kan dökmenin hengâmıdır

Ağustos 7, 1897'

Bu kitabın, «Pederime» başlıklı mensur başlangıç kısmı ise, aynı ruh hâlinin daha kesin bir ifadesi hükmündedir :

«Baba,

Her dakikası vatanın bir felâketine ağlamakla geçmiş olan hayâtın mütekarrib-i hitâm iken söylediğin sözler ebedî hâtır-nişânımdır.

(Hükûmet) nâmı altında icrâ-yı rezâlet eden bu hey'et-i menhûseyi

7) Gizli Figânlar, Mecmû'a-i Eş'âr. Mısır 1906 s.16.

sen hepimizden ziyâde tanıyordun. Meslek-i sakîm idâresinin mâhiyetini teşrih ile netâyic-i mü'ellimesini ta'yîn etdiğin sırada gelecek zamanların geçen vakitlerden hayırlı olmayacağını ağlayarak haber vermişdin.

Öyle oldu!

Bugün vatanda ma'sûm kanlarıyla mazlûm figânlarından başka bir-şey görülüb işidilmiyor; o bin şâire menba'-ı ilhâm olan denizlerini şühe-dâ-yı hürriyetin ilelebed soğumayacak cenâzeleri ile doldurdular; o evler ki her biri bir tarab-gâh-ı zî-safâ idi, şimdi bir enîn-gede-i sükûn-perverdir.

Hele tahribât-ı ma'neviyye daha ziyâde oldu. Ebnâ-yı vatandan bir-çoğunun vicdânını, nâmusunu, hamiyetini satın aldılar, sade-dil ma'sûmlara câsusluk öğretdiler; vatandan sonra yaşamamaya alenen yemin etmiş olan fedâkârân-ı ahrârdan başka vazîfesine sâdik kimse kalmadı (...)⁸

Süleyman Nazîf'in, 1898'den 1908'e kadar süren ve santimantal tarzda ferdî mevzuları ele alıp işleyişinde ise, **Servet-i Fünûn Edebiyatı** kuvvetli bir faktör olarak kendini hissettirir. Nitekim, 1898 tarihini taşıyan «**Peyâm-ı Dûr-â-dûr**» isimli şiiri, buna güzel bir misâldir :

**Oluyor ömrüme şebâb-efşân
Gizli gizli tebessümüyle seher;
Ben huzûr-ı şafakda pür-helecan
O bana karşı müşfikâne güler.**

**Hissime âsümân-ı hande-verin
Dökdüğü reng-i şâiriyyetdir;
Muhteriz tâbişi sitârelerin
Bir hafî lerziş-i sükûnetdir.**

**Bir hafî lerziş-i sükûnetden
Duyarım bin sadâ-yı dûr-â-dûr
Ki olur rûhuma peyâm-âver
Ka'r-ı nâ-yâb-ı sermediyyetden**

**Ey semâ-yı mükevkeb ü mahmûr
Senin olsun bu yazdığım şeyler**

(1898)

1908'den sonra ise, tekrar toplumun çeşitli problemleri O'nu çok yakından ilgilendirmeye başlar. Bilhassa, I. Dünya Savaşı ve onun kötü so-

8) a.g.e., s. 5 - 6.

nuçları üzerine, **Millî Edebiyat** cereyanının da tesiriyle sâde bir üslûpla eserlerini kaleme alır.

Irak'ın Anavatan'dan ayrılmasının yarattığı acı ile yazdığı ve içinde :

Mâvi göklerde câ-be-câ öpüşen
Mütefekkir duruşlu kubbelerin
Zîr-i sakfında titreyen ervâh
Ra'se-dâr-ı sümûmudur kederin

Bir musibetdir ehl-i İslâm'a
-Bir musibet ki hâriku'l-âde-
Yaşyorken de... Can verirken de
Ağlarım ser-nüvişt-i Bağdad'e.

Cehresinden uçan yetîmiyyet,
Ufkuna olmamış mı hüzn-âver?..
Yine bilmem güzel midir o kadar?..
O mükevkev, o muhteşem geceler!..

Ey Irak'ın melike-i nâzı
Kalacaksak cihânda biz sensiz,
Yeryüzünde değil bu ömr-i zelil,
Âhiretde cinânı istemeyiz!..

O senin ufk-ı târ-mârında
Hıçkırın rûhumuzdur ey Bağdad.
Aynı âgûş içinde birlikde
Geçen a'sârı etmek ister yâd:

Yed-i ihmâlimizde dört yüz yıl
Kanadın, gizli bir cerîha gibi.
Bilmedik biz senin de kıymetini:
Derd-i millîmizin budur sebebi ..

Düşmanın zîr-i pâ-yı kahrında
Çırpınırken o belde-i hulefâ,
Söyle ey Dicle, ey mübârek nehr,
Şûh u lâ-kayd akar mısın hâlâ?..

Geçme lâ-kayd önünden ey Dicle,
Hürmet et mâtem-i muazzamına,
O tegâfülden incinir belki
Münkesir kalb-i girye-bârı yine!..

Geçme bî-his.. Bu kimsesiz kavmin
İnkılâb et sirişk-i hasretine,
Cânibeyninde yükselen şehrin
Yüz sürerken cidâr-ı ismetine

De ki: -Ey mefhar-i semâ-yı Irak
Yine İslâm ilinde mâtem var.
Yolunur deste deste, her yerde
Kara bahtın gibi siyâh saçlar;

De ki: -Sahrâlarında ey Bağdad,
Sürülerle gezerse ceylânlar,
Beride mâteminle girye-nisâr,
Nice ceylân bakışlı gözler var!..

Dicle, Bağdad'a ninniler söyle,
O senin tıfl-ı şîr-hârındır,
Bunu târihe sor unuttunsa;
Ebedî dâr-ı iftihârındır.

Aynı ufk-ı vatanda doğduk biz,
Beşiğim menba'ınla kardeşdi...
- Oralardan da geçdi seyl-i belâ
O da bilmem ne hâldedir şimdi?... -

Bir iken menba'ınla munsabbın,
Başka girdâba intisâb etdin;
Bu vefâsızlığınla kalbimizi
Münfail, muztarib, harâb etdin!..

Yatağında yabancı yokken hiç
- Her düşündükçe sızlıyor yüreğim -
Verdiğin ağyâra en güzel yerini,
Sana ey Dicle, şimdi muğberrim!..

Bilirim sus, bizim de cürmümüzü!..
Belki senden daha güneş-kârız.
Onu ihmâl edip de dört yüz yıl,
Şimdi bir başka müştekkâ ararız.

Yatıyor çöllerinde yüz bin genç...
- Hepsi Bağdad'a oldular kurbân -
Onların hûn-ı hârri olmaz mı
Can yakan bir vesîle-i gufrân...

(1917)⁹

mısrâlarıyla «Dicle ve Ben» şiirinin de yer aldığı «Fırâk-ı Irak» adlı eseri, bunların başında gelir.

Burada, önemli olduğuna inandığımız bir noktaya daha işaret etmek istiyoruz. O da, **Süleyman Nazif** üzerinde **Nef'i**'nin de kuvvetli bir tesir icrâ ettiği hususudur.

Aralarında üç asra yakın bir zaman farkı bulunmasına rağmen, şahsiyet ve eserlerinde sahib oldukları ruhî durumları bakımından bazı benzerlikler bizi, ister istemez her ikisi üzerinde de müşterek kanaatlere götürmektedir.

Ziyâ Paşa'nın :

Evsâfda Nef'i-yi sühan-sâz
Sultan-ı serir-i mülk-i i'câz
Hemrâh olamaz anınla yârân
Şahbaz ile sa've olamaz akrân
Ol tarz-ı beyân o hüsn-i üslûb
Ol tavr-ı bedi' o vech-i mergûb
Her matlaba hâsdir edâsı
Her nağmede başkadır sadâsı
Bir harbi ederse vasfa âgâz
Gûyâ işidir kulaqlar âvâz
Bir arbede bir hücûm-ı çâlâk
Bir hançer ü miğfer ü çekâçâk
Bir hamle eder ki hasm-ı dîne
Gûyâ iner âsümân zemîne
Öyle kılıç urdurur ki farzî
Eyler iki pâre gâv-ı arzı¹⁰

Nâmık Kemâl'in :

Nef'i'ye olur denilse lâyık
Türki'sine Fârisi'si fâik
Urfi'ye sezâ tutulsa hem-dem
Divân'ını görmedinse bilmem¹¹

9) S. Nazif, «Fırâk-ı Irak» İst. 1918 Mahmud Beğ Matbaası s. 4 - 5.

10) Ziyâ Paşa, «Harâbât» Matbaa-i Âmire, İst. 1291 -Mukaddime kısmı- s. 13

11) Nâmık Kemâl, «Tahrîb-i Harâbât» I. Tab'i, Kostantiniyye 1303, s. 12
(Bu mısraların yer aldığı «Mukaddime-i Manzûme», 1291'de Magosa'da yazılmıştır.)

ve Recâi-zâde Mahmud Ekrem Bey'in :

«Kemâl-i fesâhat ve belagatle şu'arâ-yı Osmaniyye'nin mâ-bihî'l-iftihârı addolunmağa lâayık dühâtın birincisidir. Tavr-ı beyânını ikibuçuk asırdan beşi taklid ile uğraşan bu kadar şu'arâ içinde hiçbirî kâbına varamamışdır.»¹²

diye göklere çıkardığı **Nef'i'nin**, birtakım hususiyetlerinin Süleyman Nazîf'de de devam ettiğini görüyoruz.

Onun için, **Halil Nihad** bile yazdığı «**Süleyman Nazîf**» adlı şiirinde; **Fikret'in**, **Nef'i** için yaptığı bir tasviri, aynen «**Dâüssıla**» şâirine yakıştırır :

«Bir yağız çehre, çatılmış iki hançer kaşlar
Yine hançer gibi keskin iki ma'nâlî nazar.»
Fikret'in yaptığı heybetli, müheykel tasvîr
Bence Nef'i'ye değil, Zât'ına âit gibidir.
Tavrı kaplan gibi havf-âverî kalbi insan
Sözü her lâhza ısırgan gibi zehrîn, sûzân
Kıvrılıp safha-i eflâke çıkan dûdî gibi
Görünür çîn-i cebîninde o rûh-ı asabî
Mîr-i Hâmîd A'nın üstâd-ı azimû's-şânı
Çok mu bir mîsrâ'ına etse fedâ Turan'ı

...
Sevdiği, duyduğu şey varsa emîn ol kîndir
Dîni yokdur diyemem, doğrusu kîni dîndir"¹³

Her ikisi de, yığınlar arasından «çıkış» yapmayı becerebilmiş kişilerdir. Birisi bunu hiciv ve medh sahasında yaparken, diğeri bütün bir vatan atmosferi içinde gerçekleştiriyordu. Bir başka ifadeyle, aksiyon keskin zekâlarıyla atbaşı gitmektedir.

Nitekim, **Nef'i** :

Saâdet ile nedîm olalı peder Han'a
Ne mercimek görür oldu gözüm ne tarhana
Züğürtlük âfetim oldu aceb midir etsem
Peder gibi buradan ben de arz-ı cer Han'a

13) Halil Nihad, «Sihâm-ı İlhâm» İst. 1921 s. 68 - 70.

Peder de mi aceb imsâk Han'da mı bilmem
Nezâket ile bunu kim sü'âl eder Han'a

Peder degil bu belâ-yı siyehdir başıma
Sözüm yerinde n'ola güç gelürse ger Han'a

Benim zügürtlük ile ellerim taş altında
Müzahrafatın O dürr ü güher satar Han'a

Ben ıztırâb ile bunda semâ'a girmede ol
Dü beyt okur negâmât ile def çalar Han'a"

...

diyerek, babasına bile meydan okurken, Süleyman Nazîf de; O'nun ferdî ıztırabını sosyal plâna intikal ettirerek, hem şahsı ve hem de kalemiyle en cesur teşebbüslerde bulunmaktan geri durmamıştır. Nef'i'yi eserleri vasıtasıyla tanınması, ta çocukluk yıllarına dayanan ve bunu :

«Hemen her akşam babamın evinde toplanan eviddâsı, meselâ Nâbî Efendi'nin bir vak'aya veya bir şahsa telmih eden bir beytini, Koca Râgıb Paşa'nın bir sözünü, Haşmet'in bir nüktelerini, Nef'i'nin bir hikâyesini sanki o haftanın, o günün hâdisâtındanmış gibi ne canlı bir edâ ile naklederlerdi. Ve rûh-ı ecdâd hâfıza-i ahfadda bu sûretde yaşar, yaşardı.»¹⁵

şeklinde anlatan şâirimiz; Babasından ve Nâmık Kemâl'den olduğu kadar, «Sihâm-ı Kazâ» şâirinden de kaynaklandığını söyleyebileceğimiz tesirle, cesâretle; İstanbul'un, İtilâf Devletleri'nce işgali ve Fransız Generali Franchet d'Espérey'in, Rumlar tarafından - Fâtih'e nazîre olmak üzere - hediye edilen beyaz bir ata binerek İstanbul'a girmesinden ve Rumlar'ın, Ermeniler'in alkışları arasında Beyoğlu'na çıkmasından sonra, ertesi günü «Hâdisât» gazetesinde siyah bir çerçeve içinde «Kara Bir Gün» yazısını neşreder :

«Fransız ceneralinin şehrimize vürûdu münasebetile bir kısım vatandaşlarımız tarafından icrâ olunan nümâyış Türk'ün ve İslâm'ın kalbinde ve târihinde müebbeden kanayacak bir ceriha açdı. Aradan asırlar geçse ve bugünkü hüzn ve idbârımız şevk u ikbâle münkalib olsa gene bu acıyı hissedecek ve bu hüzn ü teessürü evlâd ve ahfâdımıza nesilden nesile ağılayacak bir mirâs terkedeceğiz.

Alman orduları 1871 senesinde Paris'e dâhil olarak - büyük Napoi-

14) Nef'i, «Sihâm-ı Kazâ» Üniv. Ktph. Türkçe Yazmalar Bölümü, nu. 3003

15) Hâdisât, 4 Mart 1919 s. 4.

yon'un neşide-i mütehaccire-i muzafferiyâtı olan - tak-ı zafer altından geçerken bile Fransızlar bizim kadar hakâret görmemişti. Ve bizim dün sabah saat dokuzdan on bire kadar hissettiğimiz ye's ü azâbı duymamıştı. Çünkü yalnız Hristiyanlar değil, Yahudi Fransızlar'la Cezâyir'li Müslümanlar o mâtem-i millî karşısında aynı telehhûf ve hicâb ile ağlamış ve kızmışlardı.

Biz ise, mevcûdiyyet-i milliye ve lisâniyyelerini bizim ulüvv-i cenâbımıza medyûn olan bir kısım halkın hây ü hûy-ı şemâtetile mâtem-i mu'azze-mize en acı hakâretlerin birer tokat şeklinde atıldığını gördük. (Buna müstahak değildik) diyemeyiz. Müstahak olmasaydık, bu felâkete dûcâr olmazdık. Her kavmin sahâif-i hayâtında birçok ikbâl ve idbâr sahîfeleri vardır. Fransa Kralı Birinci Fransuva'yı (Şariken)'in mahbesinden kurtarmış ve koca Viyana şehrini kerrât ile sarmış bir ümmetin defter-i mukadderâtında böyle bir satr-ı elîm de mestûr imiş. Her hâl mütehavvildir. Arablar'ın güzel bir sözü var :

Usbur feinneddehre lâ yasbir¹⁶

derler.»¹⁷

23 Ocak 1920 Cuma günü Zeynep Hanım Konağı'ndaki Üniversite konferans salonunda, «Türk dostu Piyer Loti'yi övmek, fakat daha ziyade İstanbul'u işgal eden askerî kuvvetleri ve o kuvvetleri buraya yollayan devletleri mânen tenkid ve hicvetmek için söylediği.»¹⁸ ince nüktelerle dolu uzun hitâbesi ise, 17 Mart 1920 günü İngilizler tarafından tutuklanmasına ve aynı gün gazeteci Velid Ebuzyia ve Celâl Nuri Beyler'le birlikte Malta'ya sürülmesine sebep olur. Oradaki intibâlarını, «Malta Geceleri» adlı kitabında uzun uzadıya anlatan Nazif'in; bilhassa «içten duyulmuş bir vatan hasretiyle söylediği Dâüssıla isimli güzel şiiri; milletinin târihi azametiyle ve çağının bütün felâketlerine rağmen ümid beslediği büyük yarını ile gururla övünen diğer imânî manzûmeleri, bilhassa aynı vasıfları taşıyan içli ve âhenkli mensur yazılarıyla Servet-i Fünûn'un umûmi havasından ayrı, bir vatan şâiri, bir millî heyecan san'atkârı.»¹⁹ olarak yerini daha da sağlamlaştırır.

16) Anlamı : (Sen sabret, dünya sabretmez; hâdiseler, gerektiği şekilde gelişir ve hak yerini bulur.)

17) Hâdisât, 9 Şubat 1919 s. 1.

18) Münir Süleyman (Çapanoğlu), «Süleyman Nazif» Hür Türkiye, Aralık 1954.

19) Nihad Sâmi Banarlı, «Resimli Türk Edebiyatı Tarihi» cild: II, İst. 1970 s. 1045.

Dâüssıla'da :

Bu şeb de cûşîş-i yâdınla ağladım, durdum...
Gel ey kerime-i târih olan güzel yurdum.

Ufukların nazarımdan nihân olup gideli,
Bu hâk-dân-ı fenânın karardı her şekli.

Gözümde kalmadı yer, gök; batar, çıkar, giderim...
- Zemîne münkesirim, âsümân muğberrim -

Gelir bu cevî-i kebûdun serâ'irine güler,
Çocukluğumdaki rû'yâya benzeyen gözler.

Zevâhirin beni ta'zîb eden güzelliğine,
Ta'accüb etme melâlim durursa bi-gâne.

Dumanlı dağların, ağlar gözümde tütüdüğü,
Olur mehâsin-i gurbet de başka işkence.

Bizim diyâr-ı tahassürden etmemiş mi güzer?..
Aceb neden lâ-kayd eser nesîm-i seher?..

Verirdi belki tesellâ bu ömr-i me'yûsa,
Çiçeklerinden uçan itra âşinâ olsa.

Demek bu mahbes-i âmâl içinde ben ebedî
Yabancıyım... Bana herşey yabancıdır şimdi :

Ne rûzgârında şemîm-i cibâlimizdir esen,
Ne dalgalarda haber var bizim sevâhilden.

Garibiyim bu yerin şevki yok, harâreti yok;
Doğan, batan güneşin günlerimle nisbeti yok.

Olunca yâdîma hasret-fiken fezâ-yı vatan,
Semâ-yı şarkı sü'âl eylerim bulutlardan.

(Teşrîn-ı sâni 1920)²⁰

diyerek; Yahyâ Kemâl gibi, duygu ve düşüncelerini bir beyit veya mısra'nın üzerinde toplaması, «şâirin Yahyâ Kemâl'in tecrübesinden güzel bir şekilde faydalandığını gösteriyor.»²¹ Bundan başka :

20) Dâüssıla, «Malta Geceleri» İst. 1342 - 1924 Yeni Matbaa, s. 18 - 19.

21) Prof. Dr. Mehmed Kaplan, «Şiir Tahlilleri» cild: I İst. 1969 Bilmen Basımevi, s. 121.

- Zemîne münkesirim, âsümâna muğberrim -
ve :
Demek bu mahbes-i âmâl içinde ben ebedî
Yabancıyım... Bana herşey yabancıdır şimdi :
...
Olunca yâdıma hasret-fiken fezâ-yı vatan

gibi mısralarda, **Fikret** tesiri kuvvetle hissediliyor.

«Vatan»'ı, millî bir coğrafya peyzajı içerisinde «târihin kızı» olarak gören bu şiiir telâkkisinde, bir Tarih yazarı olarak babasının izlerinin devam etmekte bulunduğunu söylemek, mümkündür sanıyoruz. Ayrıca, eserlerinde tarih ile coğrafyayı çok şuurlu ve sistematik bir tarzda birleştiren **Yahyâ Kemâl**'in de tesiri söz konusu olsa gerektir.

Diğer taraftan; «7, 8 ve 10'uncu beyitlerde tekrarlanan rüzgâr motifi, **Divân ve Halk edebiyatlarında umumiyetle hasret ve kavuşma duygularının sembolü olarak kullanılır. Süleyman Nazif'in şiirinde rüzgâr da şâirin ruhuna yabancıdır. Çevreden tamamiyle kopma hâli onda bir «hâpishâne» hayâlî uyandırıyor.»²²**

Abdülhak Hâmid'e karşı da büyük bir alâka besleyen ve bunu türlü vesilelerle açıklayan Nazif, **İbnülemin**'e gönderdiği hususî mektubunda şunları kaydeder :

«(Nâmık Kemâl'den) sonra **Abdülhak Hâmid**'in eserlerini ve eserlerinden tam yirmi altı sene sonra da kendisini tanıdım. İlk okuduğum kitabı, «**Tarık**» idi. Sonra bilûmum âsârını ve nihayet bitmez ve tükenmez bir mecmu'a-i kemâl olan kendisini okudum ve okuyorum. Kırk bir seneden beri şâkirdi ve hayrânıyım. Mu'âsır ve hem-sinlerinin insana az çok nüfûz ve te'siri olmaması kâbil değildir.»²³

O'nun yanısıra;

«**Cenâb Şehâbeddin**'in bilhassa müstefiziyim. Evvelleri yazıları, mu'ârefe ve meveddetimizin husûlünden sonra da hem yazıları, hem musâhabesile bana üstâdlık etdi.»²⁴

dediği, «**Elhân-ı Şitâ**» şâiri gelir.

22) a.g.e., s. 123.

23) **İbnülemin Mahmud Kemâl İnal**, «Son Asır Türk Şâirleri» İst. 1938 Devlet Matbaası, s. 1121.

24) a.g.e., ayn. shf.

Bu itibarla, Onlar da kendisi hakkında - çok iyi tanıyan kimseler sıfatıyla - edebiyat tarihimiz açısından önem taşıyan hükümler verirler. Nitekim, O'nun ölümünden sonra **Cenâb** :

«Bugün artık icmâ'-i ümmet'le müsellemdir ki, Süleyman Nazif, nesrinin kuvvetli âhengiyle hemen her nazmı peşinde sürükleyebilecek bir şâirdi. O'nun hiçbir cümlesini meziyyet-i mûsikiyeden mahrûm bulmuyoruz. (...)

Merhûm-ı mu'azzamanın nesrimizde âhenge müte'allik bütün nazariyyâtı gibi te'min-i âhenk için sarfettiği mesâ'iyi de an'anesiyle bilirim. Zirâ o nazariyyâtı birer güzel ders gibi kendisinden ale't-tafsîl dinledim. Ve bilâhare o mesâ'iyeye zayıf bir mu'âvin sıfatı'ye bizzat iştirâk etdim. Musâhabelerimizin kısm-ı a'zâmı o mevzû'a dâ'ir müdâvele-i efkâr ve cem'i tahkikat olurdu. (...)

Süleyman Nazif'in iştîyâk-ı bedi'isi bu kadarcıkla kanaat edebilir miydi? O'nun her ittihaz ettiği yolda şâhikaları tahassürle arayan bir nazarı vardı. (...)²⁵

derken; Hâmid de, İbnülemin'e yolladığı bir «mersiye-manzume» ile «Tezkire»'de şöyle yakınır :

Süleyman Nazif ey dehâ-yı şehir
Bu bed-bahta Sen'din büyük bir zâhir

Yetim oldum 'ummân-ı hayretde ben
Nasıl sağ bulundum bu hasretde ben

Nasıl hâk olur bir Süleyman Nazif
O rûh-ı mübârek, o cism-i lâtif

Denilmez ki medfûn-ı makberdir O
Bu milletle hâlâ berâberdir O

Emînim yalandır A'nın rihleti
Hakikatde terketmemiş milleti

Vatanla berâber muammerdir O
Fakat bir avuç hâk-i esmerdir O

Muhibb-i Muazzez ve Muhterem Efendim,
(...)

25) Cenâb Şehâbeddin, «Nazif'in Âheng-i Nesri» Güneş Mecmuası, —Hususî Nüsha- 8 Şubat 1927.

Bütün üdebâya l'ân ettiğim gibi Nazîf, benim için büyük bir zâhir idi. O'nun gaybûbetinden sonra, kendimde bir yetimlik hissediyorum.

Maçka, 6 Şubat 1927

A. Hâmid²⁶

Sırasıyle; **Servet-i Fünûn**, **Fecr-i Âti** ve **Millî Edebiyat** devrelerini idrâk eden Süleyman Nazîf; **Balkan** ve **I. Dünya Savaşı** yıllarında, hem dilde sâdeleşme cereyanının ve hem de - o kadar karşı olduğu, hafife aldığı - hece vezninin sihri kapılarak, aşağıdaki «**Cenk Türküsü**»'nü ve benzerlerini yazmak suretiyle, hak dilini de son derece başarılı bir şekilde kullanabildiğini açıkça göstermiştir :

Gözde tüter dumanları
Bak Şıpka'nın Balkanları
Hâlâ sızar al kanları

Ayrılmışdık otuz sene
İşte Şıpka geldik gene

Pilevne'den bir ses geldi
O ses yüreğimi deldi
Ah o günler ne güzeldi

Ayrı düşdük otuz sene
Şanlı meydan geldik gene

Yolumuzu bağlamasın
Dalgaların ağlamasın
Ağlar gibi çağlamasın

Görüşmedik otuz sene
İşte Tuna geldik gene

(1917)

19 Ağustos 1926'da yazdığı ve bestelenmek üzere, **Bahriye Mızıkalar Müfettişi İhsan Bey'e** verdiği «**Türk İlâhisi**» de, sâde Türkçe'nin millî heyecanla bütünleşmiş müstesna bir nümunesidir :

**Dedem koynunda yatdıkça benimsin ey güzel toprak,
Neler yapmış bu millet, en yakın târihe bir sor bak.**

26) İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, «Son Asır Türk Şairleri» cüz. 6 s. 1134-1135.

Yerim sensin, göğüm sensin, cihânım, cennetim hep sen :
Nasıl bir zinde millet çıkdı gördüm hasta sînenden.

Evet mecrûh idin, mecrûh iken de vardı îmânın,
Ümidin, kuvvetin, azmin, kanın aşk-ı hurûşânın

Eger necm ü hilâl olsaydı afil, muzmahil Türksüz,
Kalırdı bizce yıldızlar, kamerler kimsesiz, öksüz.

Yaşatdın çok yaşa târihimi ikbâl ü izzetle,
Koşar âti, koşar mâzi seni tebcîle minnetle.

Yerim sensin, göğüm sensin, cihânım, cennetim hep sen:
Nasıl bir şanlı millet çıkdı gördüm canlı sînenden.²⁷

..

Süleyman Nazîf'in en önemli taraflarından birisini de; keskin zekâsının, emsalsiz mizah kudretinin örneklerini sergileyen nükte ve fıkraları teşkil eder. Bu konuda, kendisinde tesir icrâ eden yegâne faktörün; daima uyanık dimağının ve âilesinden tevârüs eden hasletlerin olduğunu söylemek, bir hata teşkil etmez sanırız. O'nun bu cephesini, yakın dostu **İbrahim Alâaddin (Gövsa)** şöyle anlatır :

«İstihzâya, hicve ve ta'rîze meyyâl olan zekâsı her an zarif bir telmih, iğneli bir kelime oyunu yaratmakla uğraşır ve bunları yazıp, neşretmek fırsatını bulamadığı zamanlar dostlarına ve rastgeldiğine bir vesile ile söyleyerek yapardı. Nüktelerinin çoğu tatlı olmaktan ziyade, hardal çeşnisi veren mahiyette, yani dokunaklıdır. Zekâsı o istikamette, çalışmak itiyadında bulunduğu için olacak ki, hadiselerden, isimlerden, kelimelerden derhal istifade ederek zarif bir söz, ince bir nükte, iğneli bir telmih buluvermekte hiç güçlük çekmezdi. Gene bu mizacın tabîî muktezâsı olarak hazır-cevaptı. Nükteleri çok defa birdenbire, fevrî olarak söylenmiştir. (...) Çok defa nükte ve zarafeti bir maksat için değil, ancak nükte ve zevki için ihtiyar ederdi. (...)

O hayatta iken kendisiyle buluştuğunuz veya şöyle sokakta ve çok defa Bâbîâli caddesinde rastgeldiğiniz zaman mutlaka bir veya birkaç yeni zarafetini tadardınız. Ve bu nükteler ağızdan ağıza yayılır veya memlekette izler ve akisler bırakırdı. Bugün bile onun nükteleri ve fıkraları birçok hâfızalarda canlı durur ve edebî sohbetlerde naklolunur.»²⁸

27) İbrahim Alâaddin, «Süleyman Nazif» İst. 1933 Sühulet Kütüphanesi, s. 153 - 154.

28) a.g.e., s. 230 - 231.

Nihayet merhum Nazîf'in bu cephesini de daha iyi anlayabilmek için, bazı nükte ve fıkralarını İbrahim Alâddin Bey'den naklen zikretmenin yerinde olacağı kanaatindeyiz:

«Meşrutiyet'in ilânından hürriyet kahramanı olarak tanınan Enver Bey'i sever, fakat aynı zâtı İttihad ve Terakki'nin paşası olduktan sonra hiç beğenmezdi. Bu hissini şöyle ifade ederdi:

— Allah cezasını versin; Enver Paşa, Enver Bey'i katlettil!

Birgün Enver Paşa otomobili içinde geçerken Süleyman Nazif şöyle söylenmişti:

— Görüyor musunuz? Enver Bey'in kâtili geçiyor.»²⁹



«(Resimli Gazete)'de beraber yazı yazardık. Bu haftalık mecmuanın sahibi olan Sedat Simavi Bey, gazetede yazıdan fazla resim bulunmasına meraklıydı ve hattâ üstada bile makalelerini kısa kesmesini rica ederdi. Buna kızan Süleyman Nazif gazete için daima şöyle söylerdi:

— Resimli Gazete değil, gazeteli resim!»³⁰



«Nazif merhum, söz verdikleri yere saatinde gelmeyenlere kızar ve darılırdı. Muharrir arkadaşlarından biri ise, verdiği sözü hiç tutmamakla meşhurmuş. Bir gün onun tayin ettiği bir randevuya (Mademki söz verdi, demek ki gelmez.) diye giden Nazif, bir de bakmış ki o arkadaşı oturmuş, kendisini bekliyor. O zaman yanında bulunan Abdülhak Hâmid Bey'e dönerek:

— Vallah, demiş. Şu insanlara bir türlü itimat câiz olmuyor. Bak, bugün dostumuz söz verdiği hâlde gelmiş!...»³¹



«Süleyman Nazif, şair Halil Nihad Bey'in pek zarif bir tarzda yaptırdığı evini ilk gördüğü zaman:

— İşte azizim, dedi, Senin en güzel beytin!»³²



29) a.g.e., s.233.

30) a.g.e., s.240.

31) a.g.e., s. 243 - 244.

32) a.g.e., s. 255.

«(Nâbedid) imzasıyla şiirler yazan Cemâl Bey, Süleyman Nazif'e demiş ki :

— Babama, tarih söylediniz mi? diye sordum. Cevaben bana dedi ki: Birkaç tarih söyledim amma sonra bundan vazgeçtim. Yeni bir han yapılmıştı. Tarihini söyledim. Bir hafta sonra han yıkıldı. Bir çeşme tarihi söyle, dediler. Söyledim, çeşme susuz kaldı. En son bir sakal tarihi istediler. Bunu da söyledim. Bir müddet sonra sakala saçkıran düşmüş! Ben de bir daha tarih söylememeğe karar verdim..

Süleyman Nazif, Meşrutiyet'ten sonraki İttihad istibdadı zamanında şâir (Nabedid)'i görünce:

— Hey Cemal!. demiş. Şu baban sağ olsaydı, tarih söyleyeceği ne çok şeyler vardı!...»³³

**

«Süleyman Nazif gâliba (Hâdisat)'ı neşrederken bulunduğu idarehanenin üst katında (Alemdar) gazetesi idarehanesi varmış. Bir gün Alemdar başmuharriri Ref'i Cevad'la muharrirlerden Pehlivan Kadri üst katta güreşiyorlarmış ve bütün bina tabii sarsılıyormuş. Biri:

— Üstad bu gürütü nedir?

diye sorunca, Süleyman Nazif şu cevabı vermiş:

— Ref'i Cevad başmakalesini yazıyor!..»³⁴

33) a.g.e., s. 256 - 257.

34) a.g.e., s. 263.